

Tatiana Iwanow

<https://orcid.org/0000-0002-7522-4717>

Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego

Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w okresie wojny rosyjsko-ukraińskiej

Zarys treści: Polityka zagraniczna Republiki Białoruś zmieniła się zasadniczo w wyniku kryzysu społeczno-politycznego, który nastąpił po wyborach prezydenckich w 2020 r., pod wpływem wyjątkowego zaostrzenia polityki represyjnej państwa białoruskiego wobec własnego społeczeństwa oraz nałożenia sankcji ze strony państw demokratycznego Zachodu. Jeszcze bardziej ta polityka uległa zmianie po wybuchu wojny na Ukrainie. Udział Białorusi w tej wojnie po stronie rosyjskiej jest wskaźnikiem słabości reżimu Aleksandra Łukaszenki „uwięzionego” w sojuszu z Rosją. Artykuł zawiera wnioski odnośnie do korzyści, kosztów i zagrożeń obecnej polityki zagranicznej Republiki Białoruś.

Outline of content: The foreign policy of the Republic of Belarus changed fundamentally due to the socio-political crisis following the 2020 presidential elections under the influence of an exceptional tightening of the Belarusian state's repressive policy towards its people and the imposition of sanctions by democratic Western states. This policy has changed even more under the influence of the war in Ukraine. Belarus' participation in this war on the Russian side indicates the weakness of Alexander Lukashenko's regime, which is 'trapped' in an alliance with Russia due to this weakness. The article closes with conclusions on the benefits, costs, and risks of the Republic of Belarus's current foreign policy.

Słowa kluczowe: Białoruś, Federacja Rosyjska, polityka zagraniczna, wojna na Ukrainie

Keywords: Belarus, Russian Federation, foreign policy, war in Ukraine

Wprowadzenie

Głęboki kryzys polityczno-społeczny 2020 r. spowodował zmianę polityki zagranicznej Republiki Białoruś. Tak zwany wielowektorowy model polityki zewnętrznej¹,

¹ Więcej na temat polityki wielowektorowości zob. T. Iwanow, *Rozwój polityczno-gospodarczej współpracy chińsko-białoruskiej a Polska*, w: *Republika Białoruś – polityka zagraniczna i bezpieczeństwa. Wybrane aspekty*, red. H. Giebień, L. Leszczenko, Warszawa 2020, s. 160–177.

pozwalający autokratycznemu reżimowi Alaksandra Łukaszenki lawirować między demokratycznym Zachodem a Rosją, został zmieniony na model konfrontacji z Zachodem i całkowite ujednolicenie polityki zagranicznej państwa z polityką Federacji Rosyjskiej. Było to spowodowane głównie całkowitym uzależnieniem totalitarnego reżimu białoruskiego od Rosji, od niemożności jego dalszego istnienia bez poparcia Władimira Putina. W tej krytycznej sytuacji dla reżimu Łukaszenka podjął odpowiednie kroki w celu uaktywnienia procesów integracyjnych z Federacją Rosyjską we wszystkich dziedzinach, ze współpracą militarną włącznie. Podobna zależność reżimu Łukaszenki od Rosji spowodowała jego praktyczne ubezwłasnowolnienie i udostępnienie terytorium Białorusi dla armii rosyjskiej w celu rozpoczęcia agresji przeciwko Ukrainie. Rosyjscy żołnierze (ok. 30 tys.), którzy stacjonowali na terytorium Białorusi i pozornie brali udział w ćwiczeniach wojskowych „Sojusznicza stanowczość 2022”, w rzeczywistości stanowili awangardę armii agresora. Białoruś znalazła się w dwuznacznej sytuacji. Z jednej strony reżim Łukaszenki bezsprzecznie bierze udział w agresji przeciwko Ukrainie, z drugiej zaś toczy „zimną wojnę” domową z własnym społeczeństwem, które w odróżnieniu od sytuacji w Rosji zdecydowanie tej wojny nie popiera. Szczególnie aktywną antywojenną pozycję zajmuje opozycja białoruska, której najbardziej aktywna część walczy po stronie ukraińskiej przeciwko agresji rosyjskiej.

Główny cel badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszego artykułu stanowi odpowiedź na dwa podstawowe pytania badawcze. Czy Republika Białoruś na równi z Rosją jest pełnowartościowym agresorem w wojnie z Ukrainą? Jakie są granice uzależnienia reżimu Łukaszenki od Rosji Putina? W odniesieniu do problemu zasadniczego wyłaniają się również następujące szczegółowe pytania badawcze. Czy sojusz z Rosją przynosi jakiegokolwiek korzyści dla Białorusi i jakie koszty ponosi państwo wpłatane przez reżim w tę wojnę? Czy opozycja białoruska oraz naród białoruski mogą mieć jakiegokolwiek wpływ na politykę zagraniczną własnego państwa? Czy istnieje pod rządami Łukaszenki jakakolwiek własna polityka zagraniczna Białorusi?

Powyższy cel oraz postawione pytania badawcze determinują strukturę i treść artykułu. Na początku odniesiono się do teorii realizmu neoklasycznego z uwzględnieniem meandrów polityki sojuszniczej małych państw. Następnie omówiono ewoluowanie polityki zagranicznej Republiki Białoruś wobec Federacji Rosyjskiej oraz Ukrainy w okresie po kryzysie polityczno-społecznym 2020 r. do października 2022 r. (termin napisania tego artykułu). Dalej przeanalizowano postawę opozycji białoruskiej oraz narodu białoruskiego podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej. Wnioski zgromadzone pod koniec artykułu wskazują, że niedemokratyczny rząd Białorusi nie prowadzi samodzielnej polityki zagranicznej. Polityka, sprzeczna z interesami narodu białoruskiego, uwzględnia militarno-polityczne interesy Rosji. Przedstawienie zagadnienia dotyczącego polityki zagranicznej Białorusi w czasie kryzysu europejskiego wymagało dokonania analizy dokumentów źródłowych, odwołania się do niektórych prac naukowych, analitycznych oraz badań socjologicznych, jak również opinii ekspertów w mediach.

Nowe problematyczne wezwania dla białoruskiej polityki zagranicznej na tle nowej sytuacji geostrategicznej w Europie Środkowo-Wschodniej

System stosunków międzynarodowych, ukształtowany po upadku komunizmu i rozpadzie Związku Sowieckiego, charakteryzuje się istnieniem jednego supermocarstwa – Stanów Zjednoczonych. Tocząca się obecnie wojna na Ukrainie stanowi próbę jego zmiany na system dwubiegunowy lub wielobiegunowy. Powoli, ale nieuchronnie Chińska Republika Ludowa próbuje wyprzeć Stany Zjednoczone z wielu dziedzin tradycyjnej dominacji Ameryki. Obecna wojna toczy się między Federacją Rosyjską a Ukrainą, a w kontekście geopolitycznym jest częścią globalnej rywalizacji między Federacją Rosyjską a państwami szeroko rozumianego Zachodu, ChRL a Stanami Zjednoczonymi². Rosja realizuje na Ukrainie przede wszystkim swoje specyficzne cele, walczy z Zachodem o nową architekturę bezpieczeństwa, prowadzi dawny spór o strefy wpływów. Przed 2022 r. spór ten dotyczył polityki, gospodarki i wojny informacyjnej. Brak satysfakcjonujących rezultatów dla obu stron doprowadził do konfliktu otwartego – wojny. Tym procesom towarzyszą m.in. podważanie priorytetów prawa międzynarodowego, spadek funkcjonalności organizacji międzynarodowych oraz zastąpienie partnerskiego modelu relacji transakcyjnym. Wojna na Ukrainie przywróciła do życia strategię konfrontacji międzyblokowej, charakterystycznej dla zimnej wojny. Dość powściągliwie komentuje tę sytuację chiński minister obrony Wei Fenghe: „W dodatku do transformacji geopolitycznej i pandemii, której nie widziano od stu lat, kryzys ukraiński jeszcze bardziej zmienił międzynarodowy krajobraz geopolityczny. Teraz jest jeszcze więcej kryzysów i chaosu, a nasz świat nie można nazwać ani spokojnym, ani bezkonfliktowym”³. Te słowa świadczą o tym, że Chiny dostrzegają geopolityczny wymiar wojny na Ukrainie.

Po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i powstaniu nowych niepodległych państw mapa geopolityczna Europy Środkowo-Wschodniej zmieniła się diametralnie. Po rozszerzeniu NATO na wschód położenie geopolityczne zarówno Rosji, Ukrainy, jak i Białorusi uległo zmianie. Na Kremlu, zwłaszcza po objęciu władzy przez Putina, na te zmiany zareagowano wyjątkowo nerwowo. Uznano, że

² W strategii National Security Strategy of the United States of America z 2017 r. po raz pierwszy Chiny zostały określone jako zagrożenie dla dobrobytu oraz bezpieczeństwa USA. Zob. *National Security Strategy of the United States of America*, Washington, December 2017, s. 2, 17, <https://whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (dostęp: 12.06.2022). „Tym samym zakończył się, zapoczątkowany w ChRL Henry’ego Kissingera i prezydenta Richarda Nixona w początkach lat 70. minionego stulecia, okres amerykańskiego strategicznego zaangażowania (strategic engagement) z Chinami i (kapitałowo) na terenie Chin, a rozpoczęta zupełnie nowa era – «strategicznej konkurencji» (strategic competition)”, B. Góralczyk, *Nowy długi marsz. Chiny ery Xi Jinpinga*, Warszawa 2021, s. 221.

³ Минобороны Китая: украинский кризис еще сильнее изменил геополитический ландшафт, <https://www.kommersant.ru/doc/5407454> (dostęp: 12.06.2022).

terytorium Białorusi stanowi kluczowy element pomostu bałtycko-czarnomorskiego leżącego pomiędzy Ukrainą, Rosją, Litwą, Łotwą i Polską. Białoruś pod wpływem nacisków Kremla powoli staje się absolutnie niezbędnym sojusznikiem Rosji na jej zachodnich granicach. Znaczenie tego sojusznika nabrało szczególnego znaczenia w związku z tendencjami neoimperialnymi w polityce rosyjskiej, a mianowicie pod wpływem trwającej od 2014 r. wojny w Donbasie i otwartej agresji rosyjskiej w 2022 r. na Ukrainie. Białoruś, kontrolowana przez Rosję, stwarza zagrożenie bezpieczeństwu demokratycznych państw ościennych (kraje bałtyckie i Polska), a w obecnej sytuacji – Ukrainy. Pojawiają się opinie, że w przypadku otwartego konfliktu z Rosją „kraje bałtyckie są ekstremalnie trudne, jeśli w ogóle nieniemożliwe do obrony”⁴.

Białoruś z ponad 9 mln mieszkańców i 208 km kw. terytorium jest małym państwem europejskim. Na tle konfliktu wojennego na Ukrainie jej rola geostrategiczna zauważalnie wzrosła. Rozumieją to zarówno władze na Kremlu, jak i władze demokratycznej Ukrainy. Totalitarny charakter państwa białoruskiego, łamanie praw człowieka na wyjątkowo szeroką skalę w tym kraju uniemożliwia jakiegokolwiek porozumienie ze światem zachodnim i odejście Białorusi od Rosji, natomiast zadziwiające podobieństwo reżimów i sposób traktowania własnego społeczeństwa nadaje ich sojuszowi logiczny i naturalny charakter. Odejście od Rosji w tej sytuacji grozi Łukaszence utratą władzy. Dlatego ich sojusz jest logiczny i jak na razie niczym niezagrożony. Putin potrzebuje Łukaszenki, a Łukaszenka potrzebuje Putina.

Przegląd literatury naukowej na temat udziału małych państw w blokach wojskowo-politycznych ujawnia główne aspekty problemu, m.in. takie jak: racjonalność wyboru sojuszu przez małe państwo lub jego odmowa uczestnictwa w nim, wpływ sojuszków na prowadzenie własnej polityki zagranicznej przez małe państwa oraz dylemat sojuszniczy, z którym często borykają się małe państwa („uwięzione” kontra „porzucenie”)⁵. Wielkie mocarstwa i hegemonów regionalnych otacza duża liczba słabszych państw, które mimo niezbyt imponujących rozmiarów są w stanie wywierać odpowiedni wpływ na działania mocarstw i wywoływać zmiany na arenie międzynarodowej⁶. Dlatego nie należy lekceważyć roli i polityki małych państw będących członkami sojuszków wojskowo-politycznych. Znacznie rzadziej zainteresowanie badaczy przyciąga temat roli i możliwości małych państw w relacjach między sojusznikami jednego bloku wojskowo-politycznego, zwłaszcza w małym państwie, w którym społeczeństwo oraz opozycja dążą do rozwijania stosunków z państwami członkowskimi innych sojuszków. W takiej sytuacji jest Republika Białoruś, która znajdowała się w procesie integracji z Federacją Rosyjską od 1992 r., ale równocześnie balansując między Wschodem i Zachodem, próbowała rozwijać relacje partnerskie z państwami Unii Europejskiej (UE), Stanami Zjednoczonymi czy ChRL.

⁴ *Dlaczego gramy w cudze gry na Białorusi*, <https://nowakonfederacja.pl/dlaczego-gramy-w-cudze-gry-na-bialorusi> (dostęp: 12.09.2022).

⁵ H. Gaertner, *Small States and Alliances*, Berlin–Heidelberg 1999, s. 2–6.

⁶ Więcej na ten temat zob. *ibidem*.

Zmiana priorytetów polityki zagranicznej Republiki Białoruś (od 2020 r.)

Kierunek współpracy z Federacją Rosyjską był jednym ze strategicznych priorytetów białoruskiej polityki zagranicznej od początku wejścia Białorusi na arenę międzynarodową jako państwa samodzielnego⁷. Proces kształtowania relacji białorusko-rosyjskich na przestrzeni lat 1992–2022 przechodził różne etapy, charakteryzując się mniejszym lub większym zaangażowaniem strony białoruskiej. W latach 1992–1994 Wiaczesław Kebicz, ówczesny szef rządu białoruskiego, przyznawał się do możliwości utworzenia konfederacji Białorusi z Rosją, a nawet wprowadzenia rubla rosyjskiego na terytorium Białorusi. W kwietniu 1997 r. prezydent Łukaszenka doprowadził do powstania Związku Białorusi i Rosji (ZBiR), stworzonego na zasadach konfederacji⁸. Natomiast w 1999 r. przywódcy Białorusi i Rosji uzgodnili przekształcenie istniejącego związku w Państwo Związkowe, które miało nastąpić w 2006 r.⁹ Jednak charakter i tempo integracji stały się kartą przetargową w polityce zagranicznej obu państw na długie lata. Podczas skomplikowanych rozmów dotyczących integracji Białorusi z Rosją w latach 2002, 2004, 2006, 2010, 2011, 2019 kluczowy był temat surowców energetycznych¹⁰. Do tego regularnie wybuchały różne konflikty handlowe, związane z takimi produktami, jak cukier i wyroby cukiernicze, wyroby tytoniowe, piwo, wyroby mleczne i in. Były one pretekstem do negocjacji o preferencyjne warunki zakupu rosyjskich surowców czy sprzedaży białoruskich produktów. Strona rosyjska, zainteresowana większą zależnością Białorusi od Rosji, wymuszała przyspieszenie integracji obu państw. Łukaszenka nie omieszczał stosować ostrej krytyki pod adresem rządu Putina, oskarżał Rosję o torpedowanie polityki integracyjnej (manewr podatkowy dotyczący węglowodorów, który naraził Białoruś na poważne straty), groził jej utratą „ostatniego sojusznika na Zachodzie”¹¹. Oprócz tego rodzaju narracji antyrosyjskiej Łukaszenka przeprowadzał rozmowy z innymi dostawcami surowców energetycznych, kupował ropę w Wenezueli, Iranie, Azerbejdżanie i od innych dostawców.

⁷ Niepodległość Republiki Białoruś została ogłoszona 25 sierpnia 1991 r.

⁸ Więcej na ten temat zob. E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Białystok 2011, s. 59–124.

⁹ Zob. *Договор о создании Союзного государства*, <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva> (dostęp: 1.10.2022); *Программа действий Российской Федерации и Республики Беларусь по реализации положений Договора о создании Союзного государства*, <https://soyuz.by/programma-deystviy-rossiyskoy-federacii-i-respubliki-belarus-po-realizacii-polozheniy-dogovora-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva> (dostęp: 1.10.2022); A. Tichomirow, *Znaczenie Państwa Związkowego w polityce zagranicznej Republiki Białoruś*, <http://elib.bsu.by/handle/123456789/216024> (dostęp: 30.10.2021).

¹⁰ T. Iwanow, *Rozwój polityczno-gospodarczej współpracy...*, s. 167.

¹¹ *МИД ответил на угрозы «господина Лукашенко» про потерю союзника. МИД Белоруссии тем временем созванивается с Госдепом*, <https://www.mk.ru/politics/2019/01/11/zakharova-otvetila-na-ugrozy-gospodina-lukashenko-pro-poteryu-soyuznika.html> (dostęp: 12.09.2022).

Prowadził również rozmowy o ścisłej współpracy gospodarczej z kierownictwem Ukrainy, w tym z Wołodymyrem Zelenskim¹².

W świetle kryzysu społeczno-politycznego 2020 r. oraz aktywnego zaangażowania się Białorusi w wojnie na Ukrainie w 2022 r. pojawiła się opinia wśród ekspertów¹³, że polityka zagraniczna prowadzona przez Łukaszenkę w latach 1994–2020 pozwoliła uniknąć integracji Białorusi z Rosją, a on sam był gwarantem suwerenności Republiki Białoruś. Aby obalić tę tezę, należy odpowiedzieć na pytanie: czy i jakie korzyści przynosiła polityka zagraniczna Łukaszenki państwu i narodowi białoruskiemu? Odpowiedź na to pytanie jest negatywna. Po pierwsze, flirtując z Zachodem, Łukaszenka nie zmienił stylu swego autokratycznego rządzenia, w państwie nadal obserwujemy masowe represje stosowane wobec niezależnych mediów, opozycji politycznej, związków zawodowych, ograniczane jest korzystanie z prawa do wolności wypowiedzi, zrzeszania się i udziału w sprawach publicznych. Po drugie, pogłębienie więzi sojuszniczych z Federacją Rosyjską jeszcze bardziej uzależniało Białoruś od wschodniego sąsiada. Gwoli sprawiedliwości odnotujemy, że kierownictwo białoruskie i dyplomacja białoruska stanowczo deklarowały, że proces integracji nie oznacza zrzeczenia się suwerenności państwa białoruskiego¹⁴. Łukaszence udawało się odkładać na później niektóre kwestie dotyczące procesu integracji, np. z dyskursu politycznego zostały wyeliminowane takie tematy, jak uchwalenie ustawy konstytucyjnej ZBiR-u oraz wprowadzenie wspólnej waluty Państwa Związkowego¹⁵. Prawdopodobnie chodziło nie o zachowanie suwerenności państwa białoruskiego, tylko utrzymanie absolutnej władzy przez dyktatora. Wtedy cele Łukaszenki i narodu białoruskiego były zbieżne – nie przystępować do sojuszu z Rosją, co skutkowało zapewnieniem politycznej przyszłości Łukaszence na Białorusi.

Destabilizacja sytuacji wewnętrznej na Białorusi, po sfałszowaniu wyborów prezydenckich w 2020 r., zmieniła kierunki polityki zagranicznej i nadała nowy

¹² Więcej na ten temat zob. *Moskwa chce wywołać w Mińsku wybuch niezadowolenia społecznego, trochę na wzór ukraińskiego Majdanu. W jakim celu?*, <https://tygodnik.tvp.pl/44875682/misterna-gra-putina-z-lukaszenka-czy-rosja-polknie-bialorus> (dostęp: 12.09.2022).

¹³ *Дискуссия в Вильнюсе: кто виноват и что делать с перспективой возможной интеграции России и Беларуси?*, <https://www.delfi.lt/ru/news/politics/diskussiya-v-vilnyuse-kto-vinovat-i-chto-delat-s-perspektivoj-vozmozhnoj-integracii-rossii-i-belarusi.d?id=82775269> (dostęp: 12.09.2022).

¹⁴ „Nam proponowano federalną strukturę związku Białorusi i Rosji, czyli Białoruś stanie się nowa, 90-ą prowincją Federacji Rosyjskiej. Na co otwarcie mówimy: nie będziemy żadnym północno-zachodnim ani północno-wschodnim krańcem żadnego państwa. Jesteśmy suwerennym, niezależnym państwem ze wszystkimi atrybutami tego państwa. Jesteśmy gotowi do budowania sojuszu, ale tylko na równych zasadach” – powiedział Łukaszenka na spotkaniu po negocjacjach z Putinem. *О совещании у Президента, посвященном реализации договоренностей, достигнутых в ходе его встречи с В. Путиным*, https://mfa.gov.by/press/news_mfa/dc79e321464f19c2.html (dostęp: 19.06.2022).

¹⁵ Więcej na ten temat zob. T. Iwanow, *Białoruś i nowe chińskie inicjatywy strategiczne*, „Wschodnioznawstwo” (2019), s. 119–136, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/108931/Wschodnioznawstwo%202019%5B3722%5D.pdf> (dostęp: 20.06.2022).

impuls do rozwoju procesów integracyjnych. W tej sytuacji Rosja stała się kluczowym gwarantem stabilności totalitarnego reżimu Łukaszenki. Masowe protesty 2020 r. były wyjątkowe. Ogarnęły ponad 100 miast. W Mińsku w poszczególne dni protestowało do 500 tys. osób¹⁶. Posiadały one wszystkie cechy rewolucji społecznej, której najważniejsze przyczyny można podsumować następująco: sfałszowanie wyborów prezydenckich, kryzys ekonomiczny trwający od wielu lat, niezadowolenie ze strategii rządu Łukaszenki wobec zagrożenia COVID-19¹⁷, brak podstawowych swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucję.

Początkowo protesty miały charakter pokojowy, w większości z powodu niespotykanej nigdy wcześniej masowości. Wydawało się, że reżim padnie łada dzień. Reżim jednak ocalał dzięki zastosowaniu przemocy na wyjątkowo szeroką skalę ze strony policji i wojska reżimowego. Łukaszenka w celu zastraszenia protestujących poinformował naród o gotowości wysłania na Białoruś rezerwy sił rosyjskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do tłumienia protestów. W tej sytuacji Rosja wystąpiła w roli gwaranta stabilizacji sytuacji na Białorusi¹⁸.

Wyraźnie osłabiony i izolowany międzynarodowo Łukaszenka zgodził się na gigantyczne pogłębienie integracji. 4 listopada 2021 r. Putin i Łukaszenka, podczas posiedzenia Rady Najwyższej Państwa Związkowego, podpisali dekret „O głównych kierunkach realizacji postanowień Traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego na lata 2021–2023”¹⁹. Na mocy tego dekretu zatwierdzono 28 Programów Związkowych, które regulują integrację systemów walutowych obu krajów, utworzenie wspólnej przestrzeni płatniczej i nowych zasad opodatkowania. Zaaprobowano „Koncepcję polityki migracyjnej i Doktrynę Wojskową Państwa Związkowego i in.”²⁰ Świadczy to o całkowitym uzależnieniu Łukaszenki od Rosji.

Kolejna zmiana sytuacji geostrategicznej w Europie Środkowo-Wschodniej, wywołana agresją rosyjską na Ukrainie i wkroczeniem na jej terytorium sił zbrojnych

¹⁶ Protesty były liczne. W niektóre dni zbierało się od 40 tys. do 1 mln osób według szacunków różnych mediów. *Акция протеста в Минске стала крупнейшей в истории Белоруссии*, <https://www.forbes.ru/newsroom/obshchestvo/407191-akciya-protesta-v-minske-stala-krupneyshey-v-istorii-belorussii> (dostęp: 12.09.2022).

¹⁷ Więcej na ten temat zob. 86% Białorusinów postrzega reakcję państwa na pandemię jako niewystarczającą, <https://studium.uw.edu.pl/86-bialorusinow-postrzega-reakcje-panstwa-na-pandemie-jako-niewystarczajaca> (dostęp: 12.09.2022).

¹⁸ Więcej na ten temat zob. *W cieniu powyborczych protestów – wizyta Alaksandra Łukaszenki w Rosji*, https://www.pism.pl/publikacje/W_cieniu_powyborczych_protestow___wizyta_Alaksandra_Lukaszenki_w_Rosji (dostęp: 12.09.2022).

¹⁹ *Об основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы, Утверждены Декретом Высшего Государственного Совета Союзного государства от 4 ноября 2021 г., № 6*, Нац. центр правовой информации Республики Беларусь, Минск, 2022, <https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022> (dostęp: 20.09.2022).

²⁰ *Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства*, <http://government.ru/news/43234> (dostęp: 10.09.2021).

Federacji Rosyjskiej z terenów Białorusi na początku 2022 r., jedynie przypieczętowała tendencję dalszego ubezwłasnowolnienia władz białoruskich w ich sojuszu z Rosją. Procesy integracyjne prawie całkowicie straciły swe pierwotne znaczenie i przekształciły się w procesy pozbawienia Białorusi resztek suwerenności. Teoretycznie główne wysiłki obu państw były skierowane na pogłębienie współpracy w zakresie zbiorowego bezpieczeństwa terytorium Białorusi i Rosji w ramach Państwa Związkowego, wzmocnienia koordynacji polityki zagranicznej obu państw oraz zacieśnienia relacji gospodarczych, w rzeczywistości proces ten przypominał powolną okupację Białorusi przez armię rosyjską i pochłanianie jej gospodarki przez rosyjskie przedmioty gospodarcze. Współpraca na arenie międzynarodowej w rzeczywistości stanowi podporządkowanie białoruskiej polityki zagranicznej wskazówkom z Kremla. Działania w Mińsku w kwestii polityki zagranicznej przed protestami 2020 r. miały nieco inny charakter. Mińsk nawet został placówką do rozmów pokojowych między Rosją a Ukrainą w celu uregulowania kryzysu w Donbasie. Rząd białoruski występował z różnymi inicjatywami pokojowymi w celu zmniejszenia napięcia w tym regionie. Jednocześnie władze białoruskie do 2022 r. nie uznawały Donbasu i Krymu za rosyjski²¹, mimo licznych wypowiedzi Łukaszenki o tym, że powrót do sytuacji sprzed 2014 r. jest niemożliwy. Rola aktywnego pośrednika w mediacjach pokojowych sprzyjała łagodzeniu wizerunku reżimu Łukaszenki na arenie międzynarodowej i stała się jedną z przyczyn zniesienia większości sankcji UE i Stanów Zjednoczonych. Brutalne zdławienie pokojowych protestów 2020 r. i udział w agresji rosyjskiej na Ukrainę sprawiły, że Białoruś utraciła wszelką wiarygodność jako pośrednik w negocjacjach pokojowych. Władze rosyjskie tym samym uczyniły z Białorusi posłuszny czynnik własnej polityki zagranicznej. Białoruś coraz bardziej występuje jako narzędzie eskalacji wojny Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie. Kolejnym istotnym argumentem potwierdzającym tezę o całkowitym podporządkowaniu białoruskiej polityki zagranicznej Moskwie jest tzw. kampania pomocy humanitarnej Białorusi w Syrii²². Od momentu uzyskania niepodległości Białoruś nie uczestniczyła w żadnym konflikcie zbrojnym. Również nie miała interesów w starym sporze o strefy wpływów, w którym Rosja

²¹ *Ukraińskie media: Łukaszenka planuje uznać „republiki” Donbasu*, <https://belsat.eu/pl/news/06-05-2022-ukrainskie-media-lukaszenka-planuje-uznac-republiki-donbasu> (dostęp: 6.05.2022).

²² Rząd Republiki Białoruś podpisał porozumienie z rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie współpracy w dziedzinie pomocy humanitarnej dla Syryjskiej Republiki Arabskiej. Współpraca polega na wysłaniu do Syrii ok. 200 białoruskich żołnierzy. Porozumienie zakłada, że na czas pobytu w Syrii wojsko białoruskie będzie operacyjnie podporządkowane centrum Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, ale jednocześnie pozostanie „pod dowództwem uprawnionego organu białoruskiego”. Zob. *Распоряжение Правительства Российской Федерации от 03.02.2022 № 165-р «О подписании Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области оказания гуманитарной помощи Сирийской Арабской Республике»*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202070003?index=5&rangeSize=1> (dostęp: 4.03.2022).

wymusza na państwach zachodnich podjęcie dyskusji na temat postulatów dotyczących architektury bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej. „W żadnym obrocie wydarzeń Białoruś niczego nie wygrywa: ani gospodarczo, ani politycznie, ani wizerunkowo, ale ryzyko – militarne i sankcyjne – rośnie”²³ – tak na temat udziału Białorusi w konflikcie mówił były ambasador Białorusi w Szwajcarii Pavel Matsukevich, który został zwolniony z Ministerstwa Spraw Zagranicznych za poparcie protestujących w 2020 r. Oprócz tego rząd białoruski zrezygnował z wcześniej prowadzonej (od 1996 r.), jedynej rozsądnej w białoruskiej sytuacji geostrategicznej, polityki wielowektorowości, której głównym celem była „jedynie zbilansowana wielowektorowa polityka zagraniczna, polegająca przede wszystkim na kształtowaniu dobrych stosunków z państwami sąsiadującymi”²⁴.

Podobne argumenty powinny również leżeć u podstawy wypracowania zrównoważonej polityki rozwoju ekonomicznego. Po rozpadzie ZSRR Białoruś zachowała większość głównych zakładów przemysłu ciężkiego, które za czasów Związku Sowieckiego stanowiły integralną część gospodarki tego państwa. W okresie luty–kwiecień 2022 r. państwa zachodnie wprowadziły szereg sankcji wobec Federacji Rosyjskiej i Republiki Białoruś, co doprowadziło do ograniczenia interakcji polityczno-gospodarczych obu państw. Sankcje wobec Białorusi z 2022 r. zwiększają efekt wcześniejszych sankcji, wprowadzonych przez państwa Zachodu po protestach 2020 r. W celu uniknięcia kolapsu gospodarczego wskutek sankcji rząd Łukaszenki, idąc za przykładem Rosji, podejmuje szereg działań łagodzących kryzys na Białorusi. Są to m.in.: rezygnacja z rozliczeń w dolarach za dostawy surowców oraz obsługę białoruskiego długu, odroczenie spłat wierzytelności, ułatwienie eksportu białoruskich produktów, zabiegi o udostępnienie rosyjskich kolei do transportu nawozów potasowych i in.²⁵ Podobne uzależnienie białoruskiej gospodarki od Rosji grozi całkowitą utratą samodzielności gospodarczej. Może to również przekreślić szeroko rozpropagowane plany Łukaszenki zachowania modelu polityki gospodarczej „społecznie zorientowanej gospodarki rynkowej”²⁶. Straty finansowe, które ponosi rząd Łukaszenki nie tylko z powodu załamania eksportu do państw UE, mogą doprowadzić państwo do poważnej recesji. Konserwatywny w swoich ocenach Bank Światowy prognozuje w 2022 r. obniżenie się białoruskiego

²³ «Лукашенко доводят волю „старшего брата”». Эксперты объяснили, почему Россия не вывела войска после учений, <https://news.zerkalo.io/economics/10329.html?c> (dostęp: 29.04.2022).

²⁴ Podczas wystąpienia prezydenta Łukaszenki na I Ogólnobiałoruskim Zjeździe (19 października 1996 r.). *Только народ вправе решать свою судьбу! материалы Всебелорусского народного собрания 19–20 октября 1996 г.*, ред. В.Л. Бразовская, Минск 1996, s. 28.

²⁵ Więcej na ten temat zob. K. Kłysiński, *Cena zależności od Rosji. Gospodarcze skutki współudziału Białorusi w agresji na Ukrainę*, „Komentarze OSW”, nr 441, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_441.pdf (dostęp: 29.04.2022).

²⁶ Więcej zob. Л. Злотников, *Беларусь: альтернатива XXI*, „Белорусский рынок” (1999), № 51, s. 493–511.

PKB o 6,5%, niemniej nie można wykluczyć, że o wiele dalej idąca – wskazująca nawet na 15% – ocena prestiżowej agencji S & P będzie bliższa rzeczywistości²⁷.

Prawdopodobnie największe zagrożenie dla białoruskiej niepodległości stwarza współpraca z Rosją w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Ten rodzaj współpracy powoli doprowadza do prawdziwej okupacji kraju. Zgodnie z „Programem partnerstwa strategicznego pomiędzy Ministerstwami Obrony Republiki Białoruś i Federacji Rosyjskiej na lata 2021–2026”²⁸ następuje współdziałanie obu resortów skierowane zarówno na współpracę techniczną i militarną, jak i w dziedzinie kształtowania kadr wojskowych dla armii białoruskiej. W ramach tego „Programu” państwa ogłosiły utworzenie w obwodzie grodzieńskim wspólnego centrum szkoleniowo-bojowego Sił Powietrznych i Sił Obrony Powietrznej. Systematyczne edukowanie białoruskich wojskowych w rosyjskim systemie edukacji powinno według planów władz zapewnić ideowy wpływ na wyższą kadrę wojsk białoruskich²⁹. To swoiste „pranie mózgu” żołnierzom armii białoruskiej, których lojalność wobec narodu białoruskiego jest wątpliwa. Dalszy ciąg wydarzeń świadczy wyraźnie o tym, że przyjęta „Doktryna Wojskowa Państwa Związkowego” w 2021 r. stanowiła ważny element przygotowań Rosji do tzw. specjalnej operacji wojskowej w 2022 r. – agresji przeciwko Ukrainie. Zgodnie z „Doktryną” Federacja Rosyjska staje się strażnikiem bezpieczeństwa terytorium państwa białoruskiego. Teoretycznie każde zagrożenie interwencją wojskową dla jej obszaru może stanowić pretekst do odpowiedzi sił zbrojnych Regionalnego Zgrupowania Wojsk Republiki Białoruś i Federacji Rosyjskiej³⁰. Tym samym terytorium państwa białoruskiego staje się swoistą strefą buforową państwa rosyjskiego. Potwierdzeniu tej tezy służy wypowiedź Siergieja Szojgu, szefa rosyjskiego resortu obrony: „Rosja będzie używała broni atomowej do obrony własnej oraz Białorusi nie tylko w przypadku, kiedy któreś z wrogich państw użyje broni nuklearnej, ale również broni tradycyjnej”³¹. W świetle tej i innych wypowiedzi czołowych przedstawicieli kierownictwa rosyjskiego możemy z całą stanowczością podsumować, że brak bezpośredniego zaangażowania wojska białoruskiego w wojnę przeciwko Ukrainie³² nie zmienia faktu uznania Białorusi jako państwa agresora, stanowiącego realne zagrożenie dla Ukrainy oraz państw ościennych.

²⁷ *Ibidem*; K. Kłyński, *op. cit.*

²⁸ *Минобороны Беларуси и России подписали программу стратегического партнерства на 5 лет*, https://cis.minsk.by/news/18156/minoborony_belarusi_i_rossii_podpisali_programmu_strategicheskogo_partnerstva_na_5_let (dostęp: 3.03.2021).

²⁹ A. Wilk, *Rosyjska armia białoruska. Praktyczne aspekty integracji wojskowej Białorusi i Rosji*, „Raport OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2021-03-03/rosyjska-armia-bialoruska> (dostęp: 21.12.2021).

³⁰ Zob. *Военная доктрина Союзного государства*, par. 39 раздел 3 „Военная организация государства и основания для ее применения”, <https://postkomsg.com/documentation/theme/379> (dostęp: 01.10.2022).

³¹ Więcej zob. R. Szoszyn, *Związek Radziecki coraz bliżej. Białoruś jedną nogą już jest w Rosji*, <https://www.rp.pl/polityka/art19077341-zwiazek-radziecki-2-0-coraz-blizej> (dostęp: 4.11.2021).

³² Stan na 24 października 2022 r.

Opozycja białoruska oraz społeczeństwo białoruskie wobec „nowej” polityki zagranicznej Alaksandra Łukaszenki

Białoruskie kręgi opozycyjne wszystkich kierunków politycznych zdecydowanie potępiły agresję Rosji przeciwko Ukrainie, a także działania władz białoruskich, które podważają fundamenty pokojowego współistnienia narodów, naruszają konstytucję i prawo Białorusi, jak również postanowienia traktatów międzynarodowych. Liderka opozycji Swiatłana Cichanouska otwarcie mówi o przestępczej działalności władz białoruskich, solidarności zdecydowanej większości narodu białoruskiego z Ukrainą, podkreślając przy tym, że „białoruskie doświadczenie zjednoczyły państwa europejskie i przygotowały do zdecydowanych działań wobec Rosji po rozpoczęciu wojny na Ukrainie”³³. Białoruskie elity opozycyjne apelują, aby działań rządu Łukaszenki nie utożsamiać z narodem białoruskim, argumentując, że terytorium Białorusi znajduje się pod rosyjską okupacją wojсковą. Ważną rolę w tej kampanii solidarności Białorusinów z Ukrainą odgrywa Pułk im. Konstantego Kalinowskiego, utworzony w 2015 r. w celu ochrony Ukrainy przed inwazją rosyjską w Donbasie i walczący na terenie Ukrainy od samego wybuchu wojny w 2022 r.³⁴ Liczebność pułku szacuje się na 1500 żołnierzy. Spotkania przedstawicieli pułku i Międzyfrakcyjnego Stowarzyszenia Deputowanych „Demokratyczna Białoruś” skutkowały tym, że Rada Najwyższa Ukrainy rozpatrywała propozycje uznania terytorium Białorusi za czasowo okupowane przez Rosję i zaapelowania o podobną decyzję do społeczności międzynarodowej³⁵. Oprócz uznania Białorusi za czasowo okupowane terytorium, a reżim Łukaszenki za uzurpatora władzy państwowej, dokument ten proponuje ukraińskiemu parlamentowi uznanie narodu białoruskiego za cierpiącego z powodu „podwójnej okupacji” przez reżim Łukaszenki i reżim Putina. Dokument zawiera propozycję pozbawienia autorytarnego rządu Łukaszenki międzynarodowej osobowości prawnej, pozbawienie Białorusi prawa udziału w organizacjach międzynarodowych (Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowy Fundusz Walutowy itp.) „do końca okupacji i demokratycznego utworzenia nowego rządu”. W dokumencie podkreśla się konieczność synchronizacji sankcji wobec Białorusi i Rosji oraz zapobieżenia obchodzeniu tych sankcji przez Rosję za pomocą Białorusi.

Zgodnie z konstytucją Republiki Białoruś, obowiązującą w momencie zdecydowania przez władze o pozostawieniu wojsk rosyjskich na terytorium Republiki

³³ Swiatłana Cichanouska: *gdyby w 2020 r. Europa wystarczająco pomogła Białorusi, obecnie nie byłoby wojny na Ukrainie*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1245305%2Cswiatlana-cichanouska-gdyby-w-2020-r-europa-wystarczajaco-pomogla> (dostęp: 10.06.2022).

³⁴ Zob. oficjalna strona internetowa Полк Кастуся Каліноўскага, <https://www.kalinouski.org>.

³⁵ Депутаты предлагают признать Беларусь временно оккупированной Россией, <https://hromadske.ua/ru/posts/deputaty-predlagayut-priznat-belarus-vremenno-okkupirovannoj-rossiei> (dostęp: 25.10.2022).

Białoruś, Łukaszenka nie miał prawa do podejmowania podobnej decyzji³⁶. Reżim i normy prawne okupacji wojskowej zostały określone w specjalnej umowie międzynarodowej przyjętej w IV konwencji haskiej w 1907 r., a także w konwencji genewskiej z 1949 r. i ich dodatkowych protokołach z 1977 r. W prawie międzynarodowym pojęcie okupacji wojskowej oznacza „obejmujący swym zakresem znaczeniowym wszystkie przypadki czasowej obecności obcych sił zbrojnych na terytorium państwa, związanej z trwającym lub zakończonym konfliktem zbrojnym”³⁷. Zgodnie z prawem międzynarodowym o rosyjskiej okupacji wojskowej na terytorium Republiki Białoruś świadczą następujące fakty dokonane: siły zbrojne Federacji Rosyjskiej zajęły suwerenne terytorium Republiki Białoruś, nienależące do Rosji, za zgodą nieprawowitych władz; wprowadzenie wojsk na terytorium Republiki Białoruś odbyło się za zgodą nieprawowitego prezydenta, który uzurpował sobie prawo do władzy w wyniku sfałszowania wyborów; w przypadku braku dobrowolnej zgody na wprowadzenie wojsk, gdy negocjacje odbywały się z pozycji siły, nawet po decyzji prawomocnych wyższych organów ustawodawczych, obecną sytuację należy uznać za stan faktycznej okupacji. Jako przykład mogą posłużyć państwa bałtyckie³⁸. Rada Europy w rezolucjach z 1960 i 2005 r. określiła wejście państw bałtyckich w skład ZSRR w 1940 r. jako okupację, przymusową inkorporację i aneksję.

Przedstawiciele opozycji białoruskiej inicjują liczne spotkania z przedstawicielami państw demokratycznego Zachodu w sprawie obrony interesów narodu białoruskiego. Cichanouska przy każdej nadarzającej się okazji podkreśla, że „Rosja i Białoruś to dwa zupełnie odmienne państwa, dwie zupełnie różne sytuacje”. O ile w Rosji znaczna część narodu popiera agresję Putina³⁹, o tyle zdecydowana większość narodu białoruskiego jest przeciwko wojnie. W Rosji propaganda ma dużo większy wpływ i ludzie bardziej jej ulegają. Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych przez ośrodek analityczny Chatham House wśród białoruskich

³⁶ „Wszelkie działania zmierzające do zmiany ustroju konstytucyjnego i uzyskania władzy państwowej za pomocą środków przemocowych, a także innego łamania prawa Republiki Białoruś są karane zgodnie z prawem”, Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г., 17 октября 2004 г. и 27 февраля 2022 г.) раздел I, ст. 3, <https://etal.by/document/?regnum=v19402875> (dostęp: 27.02.2022).

³⁷ A. Roberts, *What is a military occupation?*, „British Yearbook of International Law” 55 (1984), s. 249.

³⁸ Więcej na ten temat zob. *Okupacja i inkorporacja państw bałtyckich do ZSRR w ujęciu politycznym i prawnym*, <https://przegladbaltycki.pl/16476,okupacja-i-inkorporacja-panstw-baltyckich-do-zsrr-w-ujciu-politycznym-i-prawnym-czesc-2.html> (dostęp: 6.09.2020).

³⁹ Zgodnie z badaniami Centrum im. Jurija Lewady, przeprowadzonymi 25–31 sierpnia 2022 r., 76% Rosjan popiera działania rosyjskich sił zbrojnych na Ukrainie. *Chaos w Rosji. Ale większość nadal wierzy propagandzie*, <https://www.levada.ru/2022/09/01/konflikt-s-ukrainoj-avgust-2022-goda> (dostęp: 7.09.2020).

użytkowników Internetu⁴⁰ większość Białorusinów sprzeciwia się wsparciu Kremla w wojnie z Ukrainą i uważa, że zaangażowanie w konflikt dla Białorusi jest katastrofalne. Tak w lutym 2022 r. 79% respondentów kategorycznie sprzeciwiało się udziałowi armii białoruskiej w agresji przeciwko Ukrainie, w marcu 2022 r. ten odsetek wzrósł do 97%. Zdaniem Cichanouskiej Łukaszenka postępuje wbrew interesom własnego narodu. Jego jedynym celem jest utrzymanie się przy władzy: „Łukaszenka dał pełną swobodę wojsku rosyjskiemu na naszym terytorium, koncentrując się wyłącznie na opresjach wobec narodu białoruskiego”⁴¹.

Łukaszenka i jego najbliższe otoczenie, świadomi nikłego poparcia swej polityki zagranicznej przez naród białoruski, stosują niezwykle ostre represje wobec społeczeństwa w celu uniknięcia nowych masowych protestów. Zgodnie z raportem „Sytuacja praw człowieka na Białorusi. Wrzesień 2022”⁴², sporządzonym przez Centrum Praw Człowieka „Viasna”, na Białorusi pogłębia się kryzys społeczno-polityczny i praw człowieka, władze kontynuują aktywne ściganie karne i administracyjne obywateli z powodów politycznych, w tym za wystąpienia antywojenne. W miejscach odosobnienia na podstawie wyroków sądowych przebywało 1324 więźniów politycznych, w ciągu jednego miesiąca 2022 r. międzynarodowe organizacje obrony praw człowieka uznały za takie 44 osoby⁴³. Panują nieludzkie warunki przetrzymywania pozbawionych wolności z powodów politycznych, zatrzymanych i poddanych aresztowi administracyjnemu za udział w zgromadzeniach pokojowych. Odnotowano stosowanie tortur i zbrodniczych form traktowania podczas dochodzeń w sprawach karnych o podłożu politycznym i innych. Wojna na Ukrainie nie doprowadziła do aktywizacji protestów przeciwko reżimowi totalitarnemu, nie spowodowała jednak powtórek masowych manifestacji z 2020 r. W sytuacji toczącej się wojny Białorusini nie są w stanie otwarcie wyrazić swojego sprzeciwu wobec agresji rosyjskiej i reżimowi totalitarnemu, jednak dane niezależnych ośrodków badania opinii społecznej świadczą niezbicie o tym, że nastroje protestacyjne dominują w społeczeństwie oraz wśród diaspory białoruskiej za granicami państwa⁴⁴.

⁴⁰ *Что думают беларусы про предстоящий референдум и возможную войну. Результаты социологического опроса*, badania przeprowadzone od 20 stycznia do 9 lutego 2022 r., <https://belaruspolls.org/wave-9> (dostęp: 25.02.2022); *Белорусы не видят себя частью войны в Украине*, <https://www.dw.com/ru/belorusy-ne-vidjat-sebja-chastju-voyny-v-ukraine/a-61250157> (dostęp: 24.03.2022).

⁴¹ *Swiatłana Cichanouska o wojnie w Ukrainie: wierzę, że jeśli zostanie wydany zbrodniczy rozkaz, Białorusini go nie wykonają*, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-swiatlana-cichanouska-o-wojnie-wierze-ze-bialorusini-nie-wykonaja-zbrodniczego-rozkazu-jezeli-zostanie-wydany-5648479> (dostęp: 24.03.2022).

⁴² *Ситуация с правами человека в Беларуси. Сентябрь 2022*, <https://spring96.org/ru/news/109294> (dostęp: 25.09.2022).

⁴³ Według stanu na 1 października 2022 r.

⁴⁴ Więcej na ten temat zob. T. Iwanow, *Kształtowanie polityki integracyjnej wobec imigrantów z Białorusi oraz potencjał ich zaangażowania społeczno-politycznego na przykładzie Wrocławia*, „Sprawy Międzynarodowe” 74 (2021), nr 2, s. 39–63.

Gwoli sprawiedliwości musimy odnotować, że te nastroje antyrosyjskie nie od razu zdominowały postawy polityczne opozycji. W początkowej fazie kryzysu niektórzy działacze z kręgu Cichanouskiej otwarcie deklarowali, że angażowanie się w jakąkolwiek działalność antyrosyjską jest błędem, że Białorusini chcą żyć w przyjaźni z narodem rosyjskim. Na stronie internetowej Cichanouskiej pojawił się nawet oficjalny dokument na ten temat. Pisano w nim m.in.: „Chcemy, aby ci, którzy absolutnie szaleńczo podlegają białoruską opozycję przeciwko Federacji Rosyjskiej, zdali sobie sprawę ze swojej części odpowiedzialności”⁴⁵. Został jednak usunięty po kilku godzinach, tym samym uznano go za poważny błąd polityczny. Liderzy opozycji z kręgu Cichanouskiej w ten sposób odżegnali się od podobnych poglądów. Wkrótce wśród zamierzeń opozycji pojawiło się wyjście ze ZBiR-u, Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej i wszystkich struktur integracyjnych, w których uczestniczy Rosja, obrano zdecydowanie ruch w kierunku UE i NATO, konsekwentne wypieranie języka rosyjskiego, białorusizację wszystkich dziedzin życia społeczno-politycznego.

Wnioski

Według założeń znanego naukowca Gunnara Lassinanttiego dyskusja o strategii geopolitycznej małych państw i ich sojuszach musi zaczynać się od rozważań nad trzema najważniejszymi zagadnieniami: 1) położeniem geopolitycznym danych państw; 2) historią, tradycjami, politycznymi i innymi uwarunkowaniami wewnętrznymi tych państw; 3) dostępnymi sojuszami i relacjami jednych państw z innymi. Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w dużej mierze jest zdeterminowana bliskością Federacji Rosyjskiej, powiązaniami historycznymi, politycznymi, gospodarczymi z tym krajem. Białoruskie kierownictwo nie zmieniło swojego prorosyjskiego stanowiska w sprawie integracji z Rosją nawet po wydarzeniach z 2014 r., w wyniku których Rosja weszła w stan konfrontacji z Ukrainą oraz państwami Zachodu, wspierającymi Ukrainę w tym konflikcie. W latach 2014–2018 Łukaszenka, mimo różnorodnych zatargów z kierownictwem Federacji Rosyjskiej, konsekwentnie podkreślał, że praca w Państwie Związkowym pozostaje priorytetem polityki zagranicznej państwa białoruskiego, ale jednocześnie Republika Białoruś na arenie międzynarodowej, ku wyraźnemu niezadowoleniu Kremla, prowadziła politykę wielowektorowości, tym samym lawirowała między Rosją a Zachodem, w tym odgrywając rolę mediatora pokojowego. Prawdopodobne, że dramatyczne wydarzenia 2014 r. i tocząca się wojna na Ukrainie wywarły wpływ na kształtowanie się stosunkowo niezależnej polityki międzynarodowej

⁴⁵ *Интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова телеканалу «RTVI», Москва, 17 сентября 2020 года*, <https://russische-botschaft.ru/ru/2020/09/21/intervyu-ministra-inostrannykh-del-ro-27>, <https://www.youtube.com/watch?v=bGR2GUbG3tU> (dostęp: 25.09.2022).

Mińska i umocnienie suwerenności Białorusi⁴⁶. Sytuacja kardynalnie się zmieniła po sfałszowaniu wyborów i wybuchu protestów w 2020 r., w których rezultacie Łukaszenka przestał być uznawany za prawowitego prezydenta Białorusi, a państwa UE wprowadziły nowy pakiet sankcji i częściowo zawiesiły międzypaństwowy kontakt z oficjalnym Mińskiem. Osłabiony w ten sposób reżim Łukaszenki zrezygnował z własnej polityki zagranicznej, pozycjonowania Republiki Białoruś jako państwa neutralnego i na wyraźne życzenie Moskwy doprowadził prawie do całkowitego podporządkowania swego państwa interesom Federacji Rosyjskiej i do sfinalizowania procesów integracji Białorusi z Rosją w Państwo Związkowe. Po rozpoczęciu wojny w 2022 r. na Ukrainie z terytorium Białorusi oraz dokonanych okrucieństwach przez rosyjskie siły zbrojne Mińsk przestaje być wiarygodną placówką do przeprowadzenia rozmów pokojowych. Już po siedmiu miesiącach od rozpoczęcia konfliktu zbrojnego Łukaszenka pośrednio przyznał się, że Białoruś uczestniczy w specjalnej operacji wojskowej na Ukrainie⁴⁷. Według oficjalnej propagandy reżimu białoruskiego głównym celem udziału w agresji są: po pierwsze, zapobieganie rozprzestrzenieniu się tego konfliktu na terytorium Białorusi, po drugie, ochrona tyłów terytorium Rosji i przeciwdziałanie możliwemu uderzeniu ze strony Polski, Litwy i Łotwy. Udział Białorusi w agresji rosyjskiej na Ukrainie nie spowodował jednak zerwania stosunków dyplomatycznych między Republiką Białoruś i Ukrainą. Świadczy to o wyraźnej powściągliwości Kijowa wobec Białorusi i chęci powstrzymania Łukaszenki od wysłania żołnierzy białoruskich na wojnę.

Zaprezentowana analiza daje podstawy do wysunięcia kilku wniosków dotyczących istoty polityki zagranicznej Republiki Białoruś w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej:

1. Sfinalizowanie procesów integracyjnych Rosji z Białorusią w Państwo Związkowe stanowi niezbędny warunek utrzymania się Łukaszenki przy władzy.

⁴⁶ Taka postawa znalazła swoje odzwierciedlenie w licznych przemówieniach Łukaszenki w latach 2016–2018, a mianowicie podczas tzw. Orędzia Prezydenta Republiki Białoruś A.G. Łukaszenki do narodu białoruskiego i Zgromadzenia Narodowego Republiki Białoruś w 2018 r. Łukaszenka stwierdził: „Союзный проект с Россией не утратил своего значения. По причине исключительно сложной международной обстановки, пожалуй, самой сложной за последние десятилетия, ценность нашего партнерства многократно возрастает. Вместе с тем интеграционный потенциал взаимодействия используется не в полной мере и не всегда эффективно. Вопросы допуска наших товаров на российский рынок уже набили оскомину! Два десятка лет твердим о формировании общего рынка, а проблемы то в одной, то в другой сфере – продовольствие или энергоресурсы – возникают, как по графику. Сейчас добавились еще миграционные и пограничные вопросы”, *Послание Президента Республики Беларусь А.Г. Лукашенко белорусскому народу и Национальному собранию Республики Беларусь*, http://president.gov.by/ru/news_ru/view/poslanie-k-belorusskomu-narodu-i-natsionalnomu-sobraniju-18594 (dostęp: 24.11.2021).

⁴⁷ Лукашенко подтвердил участие Беларуси в СВО в Украине, но есть важные нюансы, <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-podtverdil-uchastie-belarusi-v-svo-v-ukraine-no-est-vazhnye-njuansy-527204-2022> (dostęp: 20.10.2022).

2. Reżim Łukaszenki wstrzymał politykę wielowektorowości i pozorowanej neutralności, politykę lawirowania między Wschodem a Zachodem na rzecz bezwzględnego podporządkowania swej polityki zagranicznej interesom Federacji Rosyjskiej.

3. Została utworzona i rozbudowana baza prawna w sferze bezpieczeństwa narodowego, pozwalająca na ingerencję Rosji w sprawy wewnętrznej polityki i obronności państwa białoruskiego.

4. Brak samodzielnej polityki zagranicznej Republiki Białoruś. Polityka zagraniczna państwa jest sprzeczna z interesem narodu białoruskiego.

5. Wzrost represyjności reżimu autokratycznego wobec opozycji i każdej próby sprzeciwu ze strony społeczeństwa.

6. Pogłębianie się kryzysu gospodarczego na Białorusi w związku z sankcjami państw zachodnich za zaangażowanie w rosyjską inwazję wojskową na Ukrainę. Obserwujemy obniżenie konkurencyjności towarów białoruskich, coraz większą zależność od gospodarki Federacji Rosyjskiej.

Postępowanie władz białoruskich w czasie wojny rosyjsko-ukraińskiej to typowy przejaw zachowania się małego, pozbawionego suwerenności, państwa znajdującego się w sojuszu z totalitarnym mocarstwem prowadzącym wojnę. Obecnie interesy narodu białoruskiego są marginalizowane przez reżim. Świadczy to o słabości państwa białoruskiego. Białoruś nieuchronnie traci swoją samodzielność na rzecz Rosji we wszystkich dziedzinach życia społeczno-politycznego, ekonomicznego oraz na arenie międzynarodowej. Doprowadzić to może do całkowitej utraty niezależności państwowej Białorusi. Podobne zagrożenie staje się coraz bardziej aktualne z powodów nacisków ze strony Rosji na bezpośrednie zaangażowanie armii białoruskiej w wojnie na Ukrainie. Jak na razie te naciski Łukaszence udaje się neutralizować. Istnieją co najmniej cztery przyczyny pozwalające prezydentowi Białorusi odmawiać udziału białoruskich żołnierzy w wojnie: 1) brak poparcia wojny przez społeczeństwo białoruskie; 2) obawy władzy przed masową dezercją żołnierzy białoruskich oraz ich przejście na stronę Ukrainy, połączenie z białoruskimi jednostkami walczącymi po stronie ukraińskiej; 3) stosunkowo mała liczebność sił zbrojnych Białorusi, słabe przygotowanie wojskowe i kiepskie uzbrojenie; 4) obawy o odnowienie masowych protestów Białorusinów zdolnych doprowadzić do upadku reżimu Łukaszenki i powstania antyrosyjskiego rządu w Mińsku.

Obecna sytuacja polityczna na Białorusi jest rozwojowa. Istnieje wyraźne zagrożenie utraty niepodległości i wchłonięcie tego państwa przez Rosję. Zgodnie z założeniami Carla von Clausewitza⁴⁸ wojna na Ukrainie może albo zniszczyć Białoruś, pozbawić jej naród niepodległości, albo podnieść ją na nowy, wspaniały etap rozwoju.

⁴⁸ „Żadna ludzka działalność nie styka się z przypadkiem tak często i tak ściśle jak wojna. W ślad za przypadkiem ogromne miejsce na wojnie zajmuje niepewność, a wraz z nią los szczęścia”, C. von Clausewitz, *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L. Kuc, F. Schoerner, Warszawa 2010, s. 29.

Foreign Policy of the Republic of Belarus during the Russian-Ukrainian War

Abstract

The war in Ukraine revived the inter-bloc confrontation strategies characteristic of the Cold War period. The current war on Ukrainian territory is between the Russian Federation and Ukraine. In a geopolitical context, it is a part of the global competition between the two powers: the People's Republic of China and the United States. Against the backdrop of this new stage in the Sino-American rivalry, the attention of experts and the media is primarily drawn to the actions of great states. The actions of smaller countries, such as Belarus, are also important. Therefore, the role and policy of small states that are members of military-political alliances should not be underestimated. The article aims to present answers to two primary research questions: Does the Republic of Belarus and the Belarusian people act as aggressors in the war with Ukraine, and under what conditions does Belarus engage in an alliance with Russia? The article underlines a lack of an independent foreign policy of the Republic of Belarus, just a political line of the Lukashenko regime contrary to the interests of the Belarusian people. Belarus's foreign policy currently considers Russia's military and political interests. Belarus's participation in the war indicates the regime's weakness and total dependence on the Russian Federation. Continued blind support for the Kremlin's aggressive policy can only plunge Belarus even deeper and lead to the deepest possible sociopolitical crisis.

Внешняя политика Республики Беларусь в период российско-украинской войны

Аннотация

Война на Украине вернула к жизни стратегии межблокового противостояния, характерные для периода холодной войны. Нынешняя война на украинской территории ведется между Российской Федерацией и Украиной, а в геополитическом контексте является частью глобального соперничества двух сверхдержав – Китайской Народной Республики и Соединенных Штатов Америки. На фоне этого нового этапа китайско-американского соперничества внимание экспертов и СМИ привлекают прежде всего действия крупных государств. Но и действия небольших государств, таких как Беларусь, также имеют свой вес. Поэтому нельзя недооценивать роль и политику малых государств, являющихся членами военно-политических союзов. Основной целью исследований, проведенных в рамках данной статьи, является поиск ответов на два основных исследовательских вопроса: выступает ли Республика Беларусь и белорусский народ в качестве агрессора в войне с Украиной и на каких условиях Беларусь вовлечена в союз с Россией? В статье было подчеркнуто, что Республика Беларусь не ведет самостоятельную внешнюю политику, а лишь политическую линию режима Лукашенко, которая противоречит интересам белорусского народа. В настоящее время внешняя политика Беларуси учитывает военно-политические интересы России. Участие Беларуси в войне – это показатель слабости режима, его полной зависимости от Российской Федерации. Дальнейшая слепая поддержка агрессивной политики Кремля может лишь только сильнее ослабить Беларусь и привести к еще более глубокому социально-политическому кризису.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Военная доктрина Союзного государства*, пар. 39 раздел 3 „Военная организация государства и основания для ее применения”, <https://postkomsg.com/documentation/theme/379> (dostęp: 1.10.2022).
- Декрет Высшего Государственного Совета «Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы»*, <https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022> (dostęp: 5.11.2021).
- Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г., 17 октября 2004 г. и 27 февраля 2022 г.) раздел I, ст. 3, <https://etal.by/document/?regnum=v19402875> (dostęp: 1.09.2022).
- Об основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы, Утверждены Декретом Высшего Государственного Совета Союзного государства от 4 ноября 2021 г., № 6*, Нац. центр правовой информации Республики Беларусь, Минск, 2022, <https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022> (dostęp: 20.09.2022).
- Послание белорусскому народу и Национальному собранию*, http://president.gov.by/ru/news_ru/view/poslanie-k-belorusskomu-narodu-i-natsionalnomu-sobraniju-18594 (dostęp: 24.11.2021).
- Программа действий Российской Федерации и Республики Беларусь по реализации положений Договора о создании Союзного государства*, <https://soyuz.by/programma-deystviy-rossiyskoy-federacii-i-respubliki-belarus-po-realizacii-polozeniy-dogovora-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva> (dostęp: 1.10.2022).
- Распоряжение Правительства Российской Федерации от 03.02.2022 № 165-р «О подписании Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области оказания гуманитарной помощи Сирийской Арабской Республике»*, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202070003?index=5&rangeSize=1> (dostęp: 4.03.2022).
- Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства*, <http://government.ru/news/43234> (dostęp: 10.09.2021).

Opracowania

- Clausewitz C. von, *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L. Kuc, F. Schoerner, Warszawa 2010.
- Gaertner H., *Small States and Alliances*, Berlin–Heidelberg 1999.
- Góralczyk B., *Nowy długi marsz. Chiny ery Xi Jinpinga*, Warszawa 2021.
- Iwanow T., *Białoruś i nowe chińskie inicjatywy strategiczne*, „Wschodnioznawstwo” (2019), s. 119–136, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/108931/Wschodnioznawstwo%202019%5B3722%5D.pdf> (dostęp: 20.06.2022).
- Iwanow T., *Kształtowanie polityki integracyjnej wobec imigrantów z Białorusi oraz potencjał ich zaangażowania społeczno-politycznego na przykładzie Wrocławia*, „Sprawy Międzynarodowe” 74 (2021), nr 2, s. 39–63.
- Iwanow T., *Rozwój polityczno-gospodarczej współpracy chińsko-białoruskiej a Polska*, w: *Republika Białoruś – polityka zagraniczna i bezpieczeństwa. Wybrane aspekty*, red. H. Giebień, L. Leszczenko, Warszawa 2020, s. 160–177.

- Kłysiński K., *Cena zależności od Rosji. Gospodarcze skutki współudziału Białorusi w agresji na Ukrainę*, „Komentarze OSW”, nr 441, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_441.pdf (dostęp: 29.04.2022).
- Mironowicz E., *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Białystok 2011.
- Roberts A., *What is a military occupation?*, „British Yearbook of International Law” 55 (1984), s. 249–305.
- Szoszyn R., *Związek Radziecki coraz bliżej. Białoruś jedną nogą już jest w Rosji*, RP.pl, <https://www.rp.pl/polityka/art19077341-zwiazek-radziecki-2-0-coraz-blizej> (dostęp: 4.11.2021).
- Tichomirow A., *Znaczenie Państwa Związkowego w polityce zagranicznej Republiki Białoruś*, <http://elib.bsu.by/handle/123456789/216024> (dostęp: 30.10.2021).
- Wilk A., *Rosyjska armia białoruska. Praktyczne aspekty integracji wojskowej Białorusi i Rosji*, „Raport OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2021-03-03/rosyjska-armia-bialoruska> (dostęp: 21.12.2021).
- Злотников Л., *Беларусь: альтернатива XXI*, „Белорусский рынок” (1999), № 51, с. 493–511.
- Только народ вправе решать свою судьбу! материалы Всебелорусского народного собрания 19–20 октября 1996 г.*, ред. В.Л. Бразовская, Минск 1996.

Netografia

- 86% Białorusinów postrzega reakcję państwa na pandemię jako niewystarczającą, <https://studium.uw.edu.pl/86-bialorusinow-postrzega-reakcje-panstwa-na-pandemie-jako-niewystarczajaca> (dostęp: 12.09.2022).
- Chaos w Rosji. Ale większość nadal wierzy propagandzie, <https://www.levada.ru/2022/09/01/konflikt-s-ukrainoj-avgust-2022-goda> (dostęp: 7.09.2020).
- Dlaczego gramy w cudze gry na Białorusi, <https://nowakonfederacja.pl/dlaczego-gramy-w-cudze-gry-na-bialorusi> (dostęp: 12.09.2022).
- Moskwa chce wywołać w Mińsku wybuch niezadowolenia społecznego, trochę na wzór ukraińskiego Majdanu. W jakim celu?, <https://tygodnik.tvp.pl/44875682/misterna-gra-putina-z-lukaszenka-czy-rosja-polknie-bialorus> (dostęp: 12.09.2022).
- National Security Strategy of the United States of America, Washington, December 2017, <https://whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (dostęp: 12.06.2022).
- Okupacja i inkorporacja państw bałtyckich do ZSRR w ujęciu politycznym i prawnym, <https://przegladbaltycki.pl/16476,okupacja-i-inkorporacja-panstw-baltyckich-do-zsrr-w-ujeciu-politycznym-i-prawnym-czesc-2.html> (dostęp: 6.09.2020).
- Światłana Cichanouska o wojnie w Ukrainie: wierzę, że jeśli zostanie wydany zbrodniczy rozkaz, Białorusini go nie wykonają, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-swiatlana-cichanouska-o-wojnie-wierze-ze-bialorusini-nie-wykonaja-zbrodniczego-rozkazu-jezeli-zostanie-wydany-5648479> (dostęp: 24.03.2022).
- Światłana Cichanouska: gdyby w 2020 r. Europa wystarczająco pomogła Białorusi, obecnie nie byłoby wojny na Ukrainie, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1245305%2Cswiatlana-cichanouska-gdyby-w-2020-r-europa-wystarczajaco-pomogla> (dostęp: 10.06.2022).
- Ukraińskie media: Łukaszenka planuje uznać „republiki” Donbasu, <https://belsat.eu/pl/news/06-05-2022-ukrainskie-media-lukaszenka-planuje-uznac-republiki-donbasu> (dostęp: 6.05.2022).
- W cieniu powyborczych protestów – wizyta Alaksandra Łukaszenki w Rosji, https://www.pism.pl/publikacje/W_cieniu_powyborczych_protestow___wizyta_Alaksandra_Lukaszenki_w_Rosji (dostęp: 12.09.2022).

- Акция протеста в Минске стала крупнейшей в истории Белоруссии*, <https://www.forbes.ru/newsroom/obshchestvo/407191-akciya-protesta-v-minske-stala-krupneyshey-v-istorii-belorussii> (dostęp: 12.09.2022).
- Белорусы не видят себя частью войны в Украине*, <https://www.dw.com/ru/belorusy-ne-vidjat-sebja-chastju-vojny-v-ukraine/a-61250157> (dostęp: 24.03.2022).
- Депутаты предлагают признать Беларусь временно оккупированной Россией*, <https://hromadske.ua/ru/posts/deputaty-predlagayut-priznat-belarus-vremenno-okkupirovannoj-rossiej> (dostęp: 25.10.2022).
- Дискуссия в Вильнюсе: кто виноват и что делать с перспективой возможной интеграции России и Беларуси?*, <https://www.delfi.lt/ru/news/politics/diskussiya-v-vilnyuse-kto-vinovat-i-hto-delat-s-perspektivoj-vozmozhnoj-integracii-rossii-i-belarusi.d?id=82775269> (dostęp: 12.09.2022).
- Интервью Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова телеканалу «RTVI», Москва, 17 сентября 2020 года*, <https://russische-botschaft.ru/ru/2020/09/21/intervyu-ministra-inostrannykh-del-ro-27>, <https://www.youtube.com/watch?v=bGR2GUbG3tU> (dostęp: 25.09.2022).
- «Лукашенко доводят волю „старшего брата“». Эксперты объяснили, почему Россия не вывела войска после учений*, <https://news.zerkalo.io/economics/10329.html#c> (dostęp: 29.04.2022).
- Лукашенко подтвердил участие Беларуси в СВО в Украине, но есть важные нюансы*, <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-podtverdil-uchastie-belarusi-v-svo-v-ukraine-no-est-vazhnye-njuansy-527204-2022> (dostęp: 20.10.2022).
- МИД ответил на угрозы «господина Лукашенко» про потерю союзника. МИД Белоруссии тем временем созванивается с Госдепом*, <https://www.mk.ru/politics/2019/01/11/zakharova-otvetila-na-ugrozy-gospodina-lukashenko-pro-poteryu-soyuznika.html>, (dostęp: 12.09.2022).
- Минобороны Беларуси и России подписали программу стратегического партнерства на 5 лет*, https://cis.minsk.by/news/18156/minoborony_belarusi_i_rossii_podpisali_programmu_strategicheskogo_partnerstva_na_5_let (dostęp: 3.03.2021).
- Минобороны Китая: украинский кризис еще сильнее изменил геополитический ландшафт*, <https://www.kommersant.ru/doc/5407454> (dostęp: 12.06.2022).
- О совещании у Президента, посвященном реализации договоренностей, достигнутых в ходе его встречи с В. Путиным*, https://mfa.gov.by/press/news_mfa/dc79e321464f19c2.html (dostęp: 19.06.2022).
- Полк Кастуся Каліноўскага*, <https://www.kalinouski.org>.
- Ситуация с правами человека в Беларуси. Сентябрь 2022*, <https://spring96.org/ru/news/109294> (dostęp: 25.09.2022).
- Что думают белорусы про предстоящий референдум и возможную войну. Результаты социологического опроса*, <https://belaruspolls.org/wave-9> (dostęp: 25.02.2022).

Tatiana Iwanow, dr nauk społecznych w zakresie nauki o polityce i administracji; Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania naukowe: relacje polityczno-gospodarcze pomiędzy Republiką Białoruś a Chińską Republiką Ludową, polityka zagraniczna Republiki Białoruś, kształtowanie polityki integracyjnej wobec imigrantów z Białorusi (tatiana.iwanow@uwr.edu.pl).

Tatiana Iwanow, PhD in Social Sciences in the field of political science and administration; employee of the Institute of International Studies, University of Wrocław. Research interests: political-economic relations between the Republic of Belarus and the People's Republic of China, foreign policy of the Republic of Belarus, formation of integration policy towards immigrants from Belarus (tatiana.iwanow@uwr.edu.pl).